

כתרי תורה

לק"י • פרשת ויחי יעקב ה'תשפ"א ב'של"ב • גליון ל"ו
הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

הערות והארות יתקבלו בברכה בטלפון 0504139964 או במייל avish964@gmail.com

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן
רבי חיים ב"ר שלום בדוח זלה"ה
רב מושב אורה - י"ח טבת תשנ"ו
רבי עוואץ ב"ר מתנא גבלי (הררי) זלה"ה
מרבני אלצהרה - כ' טבת תש"ל
רבי שלום ב"ר יחיא שלום זלה"ה
רב ביהמ"ד שערי יוסף ב"ב - כ"ב טבת תשנ"ח
רבי שלום ב"ר יוסף עראקי זלה"ה
ראב"ד בר"ץ ק"ק תימן בירושלים - כ"ד טבת תרע"ו
רבי אברהם ב"ר אברהם זלה"ה
רבה של יודי - כ"ד טבת תשל"ז
רבי ששון ב"ר אברהם שפירא זלה"ה
ראב"ד צומרה - כ"ד טבת תש"נ
רבי עזריה ב"ר יחיא בסיס זלה"ה
רבה של ראש העין מח"ס שו"ת אבי העזרי - כ"ד טבת תשע"ט

לע"נ ידיד ורע אשר שמחת התורה שבלבו ועל פניו האירה כל סביבותיו, זכה להרביץ תורה ולהעמיד בתי מדרשות לשקידתה הרב רפאל אליהו אליעזר זצ"ל ביבלחט"א הרב צבי בלאט ולזכות מרת נעה ב"ר אבנר תחיל' לרפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל • אין לקרוא בשעת התפילות וקריאת התורה

כתר של-א"ש

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה (מ"י, כ"ח) כמוהר"ח כסאר זלה"ה בקיץ המזבח ביאר סמיכות פסוק זה למקרא שלפניו (שם, כ"ז) וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאוד'. לומר היתה לו שמחה גדולה כשראה בניו ובני בניו הולכין בדרכי התורה והמצוות ועומדין באמונתם, ונעשה כבריה חדשה בחיים ע"כ. והיינו כמ"ש בתרגום יונתן שם ויתב ישראל בארעא דמצרים ובנו להן בתי מדרשין. הרי ששיבתם בעסק התורה היתה ובוה תחי רוח יעקב אביהם. [ועיין במדרש הגדול שם כי כל תחית בני ישראל במצרים לא באה להם אלא מכח השמחה במציאת יוסף, וז"ל בא וראה כמה בשורות טובות ונחמות גורמין, שהרי יעקב ובניו כמתים בשביל יוסף, וכיון שנתבשרו בו ונתנחמו מהוא אומר ותחי רוח יעקב אביהם, וכן השבטים חיו פרו ורבו והציצו מעיר כעשב הארץ]. אכן שמחה וטובה זו היו מנת חלקו של יעקב רק בסוף ימיו אך תחילתו בצער וכמו שאמרו במדרש הגדול כאן שבי"ז שנים אלו ראה חיים, אבל למעלה הוא אומר ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה מעט ורעים. ועליו הוא אומר (איוב ה' ז) והיה ראשיתך מצער ואחר כך ישגא מאוד, וכן את מוצא בכל מקום שהצדיקים תחילתן צער וסופן שמחה לעולם עכ"ל (עיי"ש וע"ע ב"ר פס"ד ד). וביאר בקיץ המזבח, באו ללמדנו בכך שחיי האדם בעוה"ז מתהפכין הן לטוב והן להיפך, ולטובתו הוא זה כדי שיבחן אם עומד באמונתו בה' לפי שהעולם הזה עולם המבחן שבו יבחנו בני אדם. ובוה יובן משי"ב בילקוט נר השכלים (הובא כאן בתורה שלמה) לבאר למה זו הפרשה אינה בריוח ככל הפרשיות, כדי שלא יחלקו בין עלייה וירידה ע"כ. דנסמכה לפרשת מעט ורעים ללמדנו כי כל חיי האדם מקשה אחת הן פעמים מיטיב עימו השי"ת ופעמים מביא עליו היסורין, ולא יחלק האדם לומר הטוב נקבל מאת ה' והרע חלילה לא, אלא הוא ממית ומחיה מוריד שאול ויעל. וצדיק באמונתו יחיה. אכ"ר. שבת שלום.

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומיסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' לעילוי נשמת אביו רבי יחיא ב"ר יצחק עומיסי זלה"ה - נלב"ע כ"ז אלול התש"פ נתינת מים בשבת לתוך סיר כדי להקל על נקיונו במוצאי שבת [א] נשאלה שאלה האם מותר בשבת לשפוך מים לתוך סיר שיש בו לכלוך אף שבכך יקל לנקותו במוצאי"ש. הנה קי"ל שאסור להדיח כלים שלא לצורך השבת (שו"ע סי' שכ"ג ס"ו). אמנם נחלקו האחרונים י"א, דרק שפשוף הכלי נחשב מעשה הדחה שאסור אך שפיכת מים בלבד מותרת (שו"ת מחזה אליהו סי' נ"ה). מאידך יש אוסרים כל שפיכת מים, ואף כשרוחץ ידיו עליו אסור אם כוונתו בשביל הדחת הסיר (אור לציון ח"ב פ' ל"ד). ויש מחלקים, שאם נותן מים לתוך הסיר כדי שלא ידבקו שיירי האוכל כגון שנותן על שיירי מרק, מותר, כיון שבזה מונע שלא יהא לכלוך. אך לתת על סיר שהלכלוך דבוק בו כגון שיירי אורז או חמין, בזה אסור משום הכנה שע"י השריה במים מתרכך הלכלוך וקל להסירו. ואם הסיר מונח בכיור, יכול לשטוף את ידיו עליו כדרכו אף כשהלכלוך דבוק בו (שש"כ פ"ב ס"ג). ואמר לי מרן הגר"י רצאבי שליט"א דהכי מסתברא. עוגה שנאפתה בתנור שהיה בו רוטב בשרי [ב] מעשה ואפו בני משפחה אחת בתנור בשר עם רוטב בתבנית אלומיניום, ונתעקמה התבנית מכובד המשא, ורוטב רב נשפך לתחתית התנור. לאחר זמן שכחו מהרוטב הנשפך ואפו שם עוגה. וכאשר אכלו מן העוגה, טעמו בה טעם בשר ואז נזכרו מהרוטב הנשפך. וסברו שאין העוגה בשרית שהרי קי"ל דפת שאפאה עם הצלי מותר לאכלה בחלב, דריחא לאו מילתא (שו"ע יו"ד סי' צ"ז ס"ג וסי' ק"ח ס"א) ונראה פשוט, דכיון שטעמו בה טעם בשר, הרי היא בשרית. ואף אמנם דקי"ל דריחא לאו מילתא בתנורים שלנו שהם גדולים (עיין מטעמי השלחן ס"ק י"ג), ואפילו לדעת הרמ"א שמחמיר לכתחילה בתנור גדול, זהו דווקא אם הוא סתום, אבל בזמננו התנורים הם עם פתחי אוורור ונחשבים פתוחים (כה"ח סי' ק"ח ס"ק י"ג). אלא שמ"מ יש כאן דין זיעה העולה מן הרוטב הנותנת טעם בפת ואוסרת כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' צ"ב ס"ח) ואין אומרים בזיעה ריחא לאו מילתא. וכעין זה שמעתי פעם שנשאל אחד הרבנים פה בעירנו מודיעין עילית (הגר"ש פון שליט"א) על חלה שנאפתה מעל פשטידת גבינה האם היא חלבית. והשיב לשואל כאמור שאף שריחא לאו מילתא, מ"מ שמא נתנה הפשטידה טעם בחלה, ולכן כאשר יברך על החלה בשבת, יטעם קודם שיאכל בשר, אם יש בה טעם גבינה. שכח לומר בשכמל"ו בקרית שמע [ג] איתא במסכת פסחים (נז): כי בשעה שביקש יעקב אבינו לגלות את הקץ, נסתלקה ממנו שכינה. אמר, שמא חס ושלום יש במיטתי פסול. אמרו לו בניו, שמע ישראל וכו'. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ומפני שבשכמל"ו לא נכתב בתורה, אומרים אותו בלחש. ונחלקו הפוסקים במי ששכח ולא אמרו. האם אינו חוזר כיון שאינו אלא תקנה בעלמא (ב"ח סי' ס"א), או שאדרבה, פסוק זה הוא בכלל פסוק ראשון ואף אם לא כיון, חוזר (לבוש סי' ס"ג ס"ה). והרמב"ם (פ"א מק"ש ה"ד) כתב, שאמירת בשכמל"ו הוא מנהג שנהגו כל ישראל. ולמעשה דעת המשנ"ב (ביה"ל ד"ה אחר) שמי ששכח לאמרו יאמר במקום שנזכר אך אין צריך לחזור מתחילה, ודעת הבה"ח (שם ס"ק מ"ה) שדינו כפסוק ראשון ואם שכח צריך לחזור ולאמרו מתחילה. ודעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א כי לכתחילה יש לחוש לסוברים שאם שכח לאמרו יחזור מתחילה. המלמד קטן לברך אם יאמר שם ה' [ד] קי"ל שכאשר מלמדים את הקטן לברך, מותר לומר אתו את הברכה ואינה נחשבת ברכה לבטלה כיון שבא ללמדו שידע לומר את הברכה כתיקונה (רמב"ם ברכות פ"א הט"ו, שו"ע סי' רט"ו ס"ג) ואף שכתב הבה"ח (שם ס"ק י"ח) דאם אפשר יש ליהדר מלומר את השם, אנו אין מנהגו כן כידוע. ונשאלה שאלה כאשר הקטן כבר יודע את הברכה אך צריך ללמדו את הניגון, כגון כשעולה לתורה וצריך לנגן את הברכה כמנהגנו, האם גם אז מותר ג"כ ללמדו בהזכרת השם. ושאלתי את מרן הגר"י רצאבי שליט"א ואמר שמסתבר שאף זה בכלל ההיתר הנ"ל.

בקשת מחילה מחבירו במשנת רבותינו

סדר הפיוס

ג] והנה יש להעיר כי משמע בגמרא שאינו צריך לבקש מחילה יותר מג"פ וכו' בטושו"ע (סי' ר"ז סעיף א') עבירות שבנ"א לחבירו וכו' צריך לפייסו ואם אינו מתפייס בראשונה יחזור וילך פעם שניה ושלישית ובכל פעם יקח עמו ג' בנ"א. אך מלשון הרמב"ם נראה שצריך ארבע פעמים וז"ל לא רצה חבירו למחול לו, מביא שורה של שלשה בני אדם וכו' לא נתרצה להן מביא לו שניה ושלישית ע"כ. הרי שפעם ראשונה יפייסו בעצמו ואח"כ יביא ג' בנ"א ג"פ. וצ"ע. וענין בביאור הלכה (סי' ר"ז ד"ה יחזור) שהביא מהירושלמי (יומא פ"ח ה"ו) שכך סדר הפיוס מתחילה לילך בעצמו ורק אם לא נתפייס יולך עימו אנשים. ולפ"י ביאר דמה שאמרו בגמרא ג"פ זהו רק בשולח ע"י אחרים וכפי הראיה המובאת מאחי יוסף וזה היה ע"י שליחות וכמו שפירש"י ויצו אל יוסף שציוו את בני בלהה שהיו רגילין אצל יוסף להיות שלוחיהם וכתרגום יונתן ובמדרש הגדול איתא ששלחו את בלהה. אבל מה שמפייס הוא בעצמו אינו מן המנין. עוד י"ל כמ"ש הבי"ח דשלש פעמים זהו החיוב, אך אם רצה לפייסו יותר רשאי (ועי' ט"ז שכ"ה דעת הרמב"ם והלא כהפ"ח), ואין כוונת הרמב"ם שבדווקא ילך מתחילה לבקש בעצמו אלא עצה טובה קמ"ל שבתחילה יבוא לפייסו לבדו שמא ישמע וימחל לו ולא יצטרך להרבות עליו רעים, ורק אם לא הועיל לו ילך בדרך הארוכה שהיה ג' בנ"א ג"פ. אך אה"נ אם רצה מתחילה לפייסו ג"פ בג' בנ"א, סגי.

ד] והנה נתבאר סדר הפיוס שמתחילה יבקש מחילה בעצמו, ורק אח"כ יביא עמו אנשים ג"פ, וכן הביא בהגהות מהר"א אזולאי ללבוש (סק"א) בשם מהר"י בן חביב (עין יעקב על הירושלמי יומא שם), כי מה שנוהגים שאם יחטא איש לאיש, יכנס אמצעי ביניהם לבקש מנהעלב שירצה לקבל פיוס מהעולב, הוא מנהג טעות. וע"פ הירושלמי האמור שסדר הפיוס שמתחילה יבוא בעצמו. וזאת הבושה שיבוא מתחילה לבקש מחילה, תועיל לו לכפר מאשר חטא לחבירו. ויש להעיר כי במקרא שלפנינו הסדר הפוך שמתחילה שלחו שליחים ורק אח"כ וילכו גם אחיו.

אכן מצאתי במדרש לקח טוב וילכו גם אחיו מלמד שאע"פ שאדם מוחל עלבונו ע"י שליח, צריך להראות אליו פנים. הרי שמהני אף אם שלח אחר תחילה. וכי"כ הפ"ח דכיון שהלך לפייסו ונתרצה הנעלב, מה לי אם תחילה עבר זר ביניהם. וכי"כ ביפה מראה (בפירושו לעין יעקב על הירושלמי שם) והוסף דאם מתפייס העולב מבלי שיבוא העולב אצלו כלל שפיר דמי. ואחר שמחל לו שוב א"צ לבושה לכפר עליו, דהכפרה במחילת הנעלב תליא. וע"פ האמור לעיל בדעת הרמב"ם, א"ש ג"כ דברי הירושלמי דעצה טובה קמ"ל שמא לא יצטרך כלל להרבות רעים, ילך בעצמו ושמא ימחל לו מייד. אך אה"נ יכול לשלוח מתחילה אחרים.

פיוס ע"י שליח

ה] והנה מש"כ ביפה מראה לחדש, דמהני בקשת מחילה ע"י שליח, אינו מוסכם בפוסקים. דהנה לא מצינו במקרא ששלח להם יוסף, רק דיבר על ליבם דברי תנחומין. וכתב רבינו בחיי דאף שהיה ריצוי מצד יוסף, לא מחל להם ומתו בענשם בלא מחילת יוסף, ועל כן הוצרך העונש להיות כמוס וחתום להפקד אחר זמן בענין עשרה הרוגי מלכות. וכדבריו כתב מהר"ש שבזי זלה"ה בחמדת ימים, ותמה, מדוע לא מחל להם, הלא ריצוהו. ויש להוסיף על דבריו הלא מאחי יוסף למדנו את סדר הפיוס כדת של תורה ועל זה סיים הרמב"ם (שם) וזה שלא מחל הוא החוטא. וביאר מהר"ש לפי שאין מוחלין לאדם אלא בפניו, והן לא שילחו לו אלא ביד שליח. ולמה לא בקשו ממנו מחילה ולא ריצוהו, שכבר חרמינו שלא יגיד אחר סודם עכ"ל. ואף שלבסוף באו לפניו בעצמם ונפלו לרגליו, וא"כ היה לו למחול צ"ל דהיו צריכים לשוב ולבקש כעת מחילה בפניו ולא בקשו. וכן הביין מוה"ר משרקי זלה"ה בשתילי זיתים (סי' תר"ו סק"א) מדברי האליה זוטא והרב שיירי כנה"ג (הגה"ט סק"ד) שהביאו דעת מהר"י בן חביב, שהחוטא עצמו צריך לילך ולפייס למי שחטא לו ולא ע"י שליח. והנה שם לא נתבאר אלא שהוא מנהג של שטות, ומדברי מהר"ש שבזי זלה"ה מתבאר דלא רק שאינו ראוי לבקש מחילה ע"י שליח אלא אף יכול לעכב הנעלב את מחילתו בעבור כך.

ויצו אל יוסף לאמר אביך ציווה לפנ"י מותו לאמר: כה תאמרו ליוסף אנא שא לא פשיע אוזיך וזוטאתם כי רעה גמלוך ועתה שא לא פשיע עבדי אהי אביך ויבך יוסף בדברים אליו: וילכו גם אוזיו ויאמרו הננו לך לעבדים (3, ט"ד"ז)

יבקש ג' פעמים

א] בגמרא יומא (פו, א) איתא אמר רבי יוסי בר חנינה כל המבקש ממו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים, שנאמר אנה שא נא ועתה שא נא. פירש"י אין נא אלא לשון בקשה ע"כ. וענין ג"פ לכאורה יליף משלש תיבות נא' האמורים כאן וכי גם תיבת אנה אין האל"ף מיסוד התיבה אלא נוספת לתיבת נא. ולכן כתב מהר"י"ץ בע"ח ח"ב דף כז, א שאין קוראים אותה מלעיל כמו תיבת ימה כי שם הו"ו היא מיסוד התיבה. וכבר העיר מהרש"א בח"א דהתרגום אינו הולך בשיטת הגמרא אלא מתרגם בבנין שבוק כען וכו' וכען שבוק כען, הרי שרק תיבת אנה פירש בלשון בקשה ותיבות נא פירש 'עתה'. אכן עדיין יש מקור לצורת בקשת המחילה כמו שהביא במדרש אור האפילה מימרא זו בנוסח אחר 'אנא שא נא לפשע אחיך, ועתה שא נא לפשע. שתי פעמים. מכאן שהחוטא לחברו חייב לפייסו בדברים, הרבה פעמים. הרי שדקדק ממה שבקשו פעמיים מחילה שישכח ויעזוב פשעם, באמרם שא נא, וכתרגומו שבוק כען. וענין ג"פ צ"ע.

ובב"ח (סי' תר"ו) דקדק דבתחילה אמרו אנא, ואח"כ שא נא, ובסוף ועתה שא נא, הרי דצריך לפייסו בכל פעם במין ריצוי אחר. והביאו מג"א (שם סק"א). ובמחצית השקל ובפרי חדש דייקו נמי מדרשת רב חסדא דבסמוך בבעינן ג' לשונות ופיוסים מתחלפים.

עוד העיר מהרש"א שם היכי יליף מהכא, דלמא אם לא היה יוסף מתרצה להם היו מפייסין אותו יותר. ותיירך דבודאי יוסף נתרצה להם בפעם אחת, וא"כ ע"כ מה שנוכר ג"פ לאשמועינן דאם לא היה מתרצה היו מבקשים עד ג"פ. ובביאור הרי"ף לעין יעקב כתב שהרי הם אמרו לו מה שציוה יעקב אביהם, ואם צריך יותר מג"פ היה להם לומר שציווים בגדר הגדול יותר.

בפני ג' בני אדם

ב] ועוד איתא התם לעיל מינה, אמר רב חסדא וצריך לפייסו בשלש שורות של שלשה בני אדם שנאמר (איוב ל"ג כ"ו) ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העותי ולא שוה לי. ופירש"י שלשה פעמים יפיוסוהו כל פעם בשלשה אנשים. ודריש ישור מלשון שורה ואין שורה פחותה מג' בני אדם. וג' פיוסים נזכרו במקרא א' חטאתי ב' וישר העותי ג' ולא שוה לי עכ"ל. והנה שתי ההלכות שנשנו בדברי רב חסדא א' שלשה בני אדם ב' שלשה שורות, והם ג' פעמים בפני ג' בני אדם. וכ"ה מפורש ברמב"ם (פ"ב מהלכות תשובה ה"ט) לא רצה חבירו למחול לו מביא לו שורה של שלשה בני אדם מרעיו ופוגעין בו ומבקשין ממנו. לא נתרצה להן מביא לו שניה ושלישית ע"כ. אך יש להעיר דמקרא דישור על אנשים' לא שמעינן אלא דבעינן בפני שלשה פיוסים בפני שלשה בני אדם, אך מנא לן דבעינן שיפייסו בג' פעמים דלמא בפני שורה אחת יאמר ג"פ (ועי' מקור חיים למהר"י בכרך דמשמע דסגי לבקש ג"פ בזמן אחד, רק שישנה קצת בין זה לזה). והר"ן כתב ג"פ צריך לפייסו כדדרשינן בסמוך מאנא שא נא. וכן מדוקדק מדברי מדרש הגדול שתחילה הביא מימרא דרבי יוסי בר חנינה דבעינן פיוס ג' פעמים. ואחר כך הביא 'אמר רב יהודה וצריך לפייסו בשלש חבורות של שלשה שלשה, הרי דנסמך בענין הג"פ על קרא דאחי יוסף. ווענין החבורה של שלשה, לא נתפרש בדבריו. וצ"ע.] אך גם לדבריו צ"ע, כיון שלומדים זאת מאחי יוסף, הלא הם אמרו זאת בפעם אחת ולא בשלשה פעמים. ובשלמא דרשת ריב"ח שפיר יש להעמידה שיבקש ממנו במעמד אחד ג' פעמים כאחי יוסף, אבל מה שפירשו רש"י והר"ן ג"פ בכל פעם ג' אנשים, זה מנא לן. וצ"ל עפ"משי"כ לעיל בשם מהרש"א דיוסף בוודאי נתפייס בפעם אחת ולא אמרו ג"פ אלא להשמיענו דבעינן ג' פיוסים, וס"ל להש"ס דצריכים להיות בג' פעמים שונות דהדעת נותנת שבכך מתפייס יותר. ומעתה י"ל דהכי דריש הש"ס ג"כ בקרא דישור על אנשים, דאף שאפשר לפרשו בפעם אחת כיון שיותר מתפייס האדם בפעמים נפרדות, הדעת נותנת דלכך הוצרך ג' פיוסים.

כתר שם טוב - מדרכי רבותינו - כמוהר"ר עזריה ב"ר יחיא בסיס זלה"ה

על אף רוס מעלתו וגדלותו בתורה, שהדור היו זקוקים לו (כמו שאמר יבלחט"א מרן הגר"י רצאבי שליט"א כשיבקש מהציבור להתפלל עבורו), היה ידוע בענוותנותו ושלמותו, שח לי הגרא"ח הן שליט"א שזכה להתעסק במלאכת עריכת שו"ת בית העזרי, כי כמה פעמים כשהעיר להגר"ע על דברים מסוימים שכתב בספר, היה מודה על האמת ומקבלם. ולא עוד, אלא אף כאשר היה ברור להגר"ע בסיס כי יש טעות בהערה והצדק עימו, לא היה אומר לו טעות אלא כותב לו כמדומה שיש ראייה לדברי מסימן פלוני וכו'. כיוצא בזה אוכל להעיד בעצמי שכאשר באתי אליו לפני כשש שנים לבקש ממנו מאמר לפרסמו בקבץ דברי חפץ שישבו בו הלומדים ויתענגו על תורתו, נשתמט מתחילה באמרו, מה צריכים את הדברים שלי כשיש לכם 'בשר' ש"ס ופוסקים, ורק לבסוף נתרצה כששמע שיביא הדבר לעדוד חיוזוק עמלי התורה כתוב ולחדש בתורת רבותינו, ולהשיב עטרת אבות לתפארתה, זיע"א.